

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

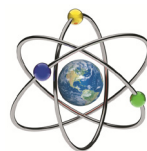
№7(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 178 sahifa,
25-iyul, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Imkoniyati cheklangan talabalarda jismoniy sifatlarni sport mashg'ulotlari yordamida rivojlantirishning afzalliklari	8
Davronov Rustam Iloxovich	
Использование фонетических игр и современных технологий в обучении русскому языку в общеобразовательных школах Узбекистана	15
Абумалик Муталлиевич Дедаханов	
Maktablarda chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni isloh qilish muammo va yechimlar	20
Qudratov O'ktam G'ofurovich	
The Role of Motivation in Learning English	25
Kamoldinova Mushtariybonu Azizbek qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim muhitini boshqarishning ijtimoiy-pedagogik asoslari	30
Axrarova Gulrux Gulamkadirovna	
Bo'lajak logopedlarda metakognitiv-dagnostik kompetentlikni rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	37
Suvankulova Shaxnoza Karimkulovna	
Ingliz tili darslarida individual va pragmatik yondashuvni amalga oshirish texnologiyalari	43
Yuldasheva Dilnoza Bobojonovna	
Talabalarining texnologik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlari	48
Kushbakova Barno Batirkulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishda ijtimoiy hamkorlik va jamoatchilik fikrini shakllantirish	54
Arslanova Madinaxon Mansurovna	
O'quvchi-yoshlarga axloqiy ta'lim-tarbiya berishda qoraqalpoq dostonlarining ahamiyati	59
Esemuratova Turganbike Aytmuratovna	
Talaba markazli yondashuv asosida ingliz tilini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish samaradorligi	63
Narzullayeva Firuza Olimovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida 5-6 yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirish bo'yicha metodik xizmatni takomillashtirish	67
Rizayeva Munisxon Maxkamovna	
Generativ sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari	71
Shodiyev Azizbek Olim o'g'li	
Shaxs kamolotida psixologik salomatlikning ahamiyati va asosiy ko'rsatkichlari	76
Xolova Yulduz Erkinovna	
Zamonaviy ta'lim paradigmasida fizika fanini o'qitish: virtual va to'ldirilgan borliq hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining integrativ metodikasi	83
Zuhriddinov Farrux Faxriddin o'g'li	
Event ta'lim texnologiyasi vositasida talabalarining o'qish samaradorligini oshirish	87
Latipova Ma'rifat Salohiddin qizi, Bo'tayeva Saodat Xudoyor qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual faolligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi individual-psixologik omillar	90
Djurakulova Munira Suyunovna	
Ingliz tilini o'qitishda interaktiv metodlarni takomillashtirish modeli hamda ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri	97
Narzullayeva Firuza Olimovna	
Народное творчество как великое сокровище интеллектуального воспитания	102
Матмуратова Гулистан Камалатдиновна	
Raqamli intellekt: o'quvchilarda mediasavodxonlik kompetensiyasini rivojlantirish – davr talabi	108
Nishonova Muattarxon Alisherovna, Toirova Nafisa Muzaffar qizi	

Umumta'lim fanlaridan dars samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishni takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari.....	111
Toshmamatova Munisa Toshmamatovna	
Xorazm viloyatida ekoturizmni rivojlantirish istiqbollari (tumanlar kesimida).....	115
Xo'jyozova Dildora Shonazar qizi, Dusanova Sharofat Baltaboyevna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ yondashuv asosida innovatsion tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	121
Kadirova Dildora Najadbekovna	
The Integration of Artificial Intelligence in English Language Teaching: Opportunities and Challenges	125
Moxinur Yusupova	
Pragmatik-tizimli portfolio (PTP) texnologiyasi: talabalar reflektiv tafakkurini faoliyat dalillari asosida rivojlantirish.....	131
Abdullayeva Ziroatxon Qurbanovna	
Sog'lig'ida cheklovlari mavjud bolalar jismoniy va psixologik holatini takomillashtirishda yengil atletika mashg'ulotlarining ahamiyati	136
Hikmatova Nigoraxon Hasanboy qizi	
Art badiiy ta'limning rivojida klaster yondashuvi	140
A. S. Umarov	
Simulyatsion o'yin muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirish imkoniyatlari.....	143
Turg'unova Mohinaxon Akmaljon qizi	
O'smirlarda deviant xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari (empirik tadqiqot).....	150
Toshpolatova Robiya Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida milliy mafkurani shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	154
Ahmadov Olimjon Shodmonovich, Esanova Mehrgul Qurbanazarovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi dizartriyaning yengil shakliga ega 6-7 yoshli bolalardagi nutq kamchiliklarini o'yin texnologiyalari asosida korreksiyalashning samaradorligi.....	159
Baxadirova Zulfizar Azimbayevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni baholashning diagnostik vositalarini tanlash va qo'llash metodikasi.....	163
Abdullayeva Munojot Muxtorovna	
Talabalarni o'quvchilarning tibbiy tashxisiga mos pedagogik yondashuvlardan foydalanishga o'rgatish usullari.....	169
Yuldashova Iroda Dilshodovna	
Uzoq muddat davolanishga muhtoj bolalar uchun ta'lim muassasalarining tashkil etilishi.....	174
Yusupjanova Shaxnoz Mirzatillayevna	

BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARIDA KOMMUNIKATIV VA IJTIMOIIY- HISSIIY KOMPETENSIYALARNI BAHOLASHNING DIAGNOSTIK VOSITALARINI TANLASH VA QO'LLASH METODIKASI

Abdullayeva Munojot Muxtorovna

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi
Akademiyasi O'zbek tili va xorijiy tillar kafedrasida dotsenti, PhD

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz tilini o'rganayotgan kichik yoshdagi o'quvchilarning kommunikativ va ijtimoiy-emotsional kompetensiyasi bo'yicha avval taklif etilgan integrativ mezon va ko'rsatkichlar tizimiga asoslanib, ushbu mezonlarni amaliyotda qanday o'lchash mumkinligi masalasini yoritadi. Mazkur tadqiqot baholash tizimlari (CASEL, CEFR, SSIS SEL, SECQ, GraSEF, Yoderning o'zini o'zi baholash vositasi) va sinfdagi baholash usullari (kuzatuv, nazorat ro'yxati, rubrika, portfolio, suhbat, faoliyatni baholash, o'zini o'zi baholash, tengdoshlar tomonidan baholash, refleksiya varag'i) bo'yicha xalqaro nashrlarni (2011-2025-yillar) qamrab oluvchi tahliliy sharhni taqdim etadi. To'qqizta diagnostika vositasi kommunikativ, ijtimoiy-emotsional yoki integrativ kompetensiyani o'lchash imkoniyatiga ko'ra tasniflanadi hamda Blek va Uiliamning (1998) formativ baholash mantig'ini kengaytirgan holda, yetti bosqichli diagnostika algoritmi (maqsad-mezon-ko'rsatkich-vosita-baholash-talqin-pedagogik qaror) taklif etiladi.

Kalit so'zlar: diagnostika vositalari, kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy-hissiy kompetensiya, ta'lim jarayonida baholash, boshlang'ich ta'lim, shakllantiruvchi baholash, CASEL, CEFR.

Abstract: Based on a previously proposed system of integrative criteria and indicators regarding the communicative and socio-emotional competence of young English language learners, this article addresses the practical measurement of these criteria. The study presents an analytical review of international publications (2011-2025) covering assessment systems (CASEL, CEFR, SSIS SEL, SECQ, GraSEF, Yoder's self-assessment tool) and classroom assessment methods (observation, checklists, rubrics, portfolios, interviews, activity assessment, self-assessment, peer assessment, and reflection sheets). Nine diagnostic tools are classified according to their capacity to measure communicative, socio-emotional, or integrative competence; furthermore, extending the formative assessment logic of Black and Wiliam (1998), a seven-stage diagnostic algorithm (goal-criterion-indicator-tool-assessment-interpretation-pedagogical decision) is proposed.

Key words: diagnostic tools, communicative competence, social-emotional competence, classroom-based assessment, primary education, formative assessment, CASEL, CEFR.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы практического измерения коммуникативной и социально-эмоциональной компетентности детей, изучающих английский язык, с опорой на ранее предложенную систему интегративных критериев и показателей. Представлен аналитический обзор международных публикаций (2011–2025 гг.), посвященных системам оценки (CASEL, CEFR, SSIS SEL, SECQ, GraSEF, инструмент самооценки Йодера) и методам оценивания в учебном процессе (наблюдение, чек-листы, оценочные рубрики, портфолио, интервью, оценка выполнения заданий, самооценка, взаимная оценка и листы рефлексии). Девять диагностических инструментов классифицированы по их способности оценивать коммуникативную, социально-эмоциональную или интегративную компетентность; кроме того, развивая идеи П. Блэка и Д. Уильяма (1998) о формирующем оценивании, автор предлагает семиэтапный диагностический алгоритм (цель-критерий-показатель-инструмент-оценивание-интерпретация–педагогическое решение).

Ключевые слова: диагностический инструментарий, коммуникативная компетентность, социально-эмоциональная компетентность, оценивание в учебном процессе, начальное образование, формирующее оценивание, CASEL, CEFR.

KIRISH

Diagnostika nega muhim? O'quv jarayonini samarali boshqarish o'qituvchining o'quvchi rivojlanishi haqida dalilga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyatiga bog'liq. Blek va Uilyamning (Black & William, 1998) klassik tadqiqoti formativ baholashni, ya'ni baholash natijalarining o'qitishni tuzatish uchun ishlatilishini, o'quv yutuqlarini oshirishning eng kuchli vositalaridan biri sifatida ko'rsatadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bola shaxsining nutqiy va ijtimoiy-hissiy rivojlanishi uchun alohida sezgir davr hisoblanadi. Shu sababli aynan shu bosqichda diagnostika o'quvchining joriy holatini aniq belgilashi va o'qituvchiga o'z ish faoliyatini shunga moslashtirish imkonini berishi lozim.

Nima uchun mezon o'zi yetarli emas? Avvalgi izlanishlarimizda ("O'quvchilarda kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalar shakllanganlik darajasini aniqlash mezonlari va indikatorlari") taklif etilgan ikki blokli mezon-indikator tizimi nimani o'lchash kerakligini belgilaydi, biroq bu qanday o'lchash kerakligiga javob bermaydi. Mezon va indikatorlar nazariy yo'nalish, o'ziga xos "xarita" bo'lib, ular hali kuzatiladigan dalilga aylanmagan. Agar mezon-indikator tizimi amaliy vositalar bilan operatsionallashtirilmasa, u faqat deklarativ hujjat bo'lib qoladi va o'qituvchi amaliyotida qo'llanilmay qoladi.

Nima uchun vositalar zarur? Diagnostik vosita mezon va indikatorni kuzatiladigan, qayd etiladigan va tahlil qilinadigan dalilga aylantiruvchi mexanizmdir. Vositani noto'g'ri tanlash o'lchov natijalarining ishonchliligi va validligiga putur yetkazishi mumkin. Masalan, faqat yozma test qo'llash ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarni umuman qamrab olmaydi, faqat kuzatishga tayanish esa baholovchi subyektivligi xavfini oshiradi. Shu sababli har bir mezon-indikator turiga mos, bir-birini to'ldiruvchi vositalar majmuasi zarur.

Tadqiqotning maqsadi - avvalgi mezon-indikator tizimi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni o'lchashga xizmat qiladigan diagnostik vositalarni tasniflash, ularning mezon-indikator tizimiga mosligini aniqlash hamda amaliy diagnostika algoritmini ishlab chiqishdan iborat.

Vazifalar:

- 1) diagnostik vositalarni tanlash tamoyillarini asoslash;
- 2) mavjud vositalarni tizimli tasniflash;
- 3) har bir vositaning qaysi kompetensiya turini o'lchashini aniqlash;
- 4) mezondan pedagogik qarorgacha bo'lgan diagnostika algoritmini ishlab chiqish;
- 5) boshlang'ich sinf sharoiti uchun metodik tavsiyalar berish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

So'nggi yillarda boshlang'ich ta'limda kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni rivojlantirish hamda ularni ishonchli baholash masalalari pedagogika va chet tillarni o'qitish metodikasi sohasidagi dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biriga aylandi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur yo'nalishdagi tadqiqotlar asosan ikki mustaqil ilmiy oqim doirasida rivojlangan: birinchisi kommunikativ kompetensiyani baholash, ikkinchisi esa ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni diagnostika qilish metodologiyasidir.

Kommunikativ kompetensiyani baholashning nazariy asoslari Michael Canale va Merrill Swain tomonidan ishlab chiqilgan kommunikativ kompetensiya modeli bilan chambarchas bog'liq. Mazkur model til o'rganish natijasini grammatik bilimlar bilan emas, balki real kommunikativ vaziyatlarda samarali muloqot qila olish qobiliyati bilan baholash zarurligini asoslab berdi. Natijada chet tilini o'qitishda baholash obyekti til birliklarini bilishdan kommunikativ faoliyatni amalga oshirish darajasini aniqlashga ko'chdi. Kommunikativ kompetensiyani standartlashtirish borasidagi eng muhim xalqaro hujjatlardan biri Council of Europe tomonidan ishlab chiqilgan Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) hisoblanadi. CEFR o'quvchilarning til kompetensiyasini "can-do" deskriptorlari orqali baholashni taklif etadi hamda tinglab tushunish, o'qish, yozish va og'zaki muloqot kabi faoliyat turlarini yagona mezonlar asosida tavsiflaydi. Mazkur yondashuv tilni real kommunikativ faoliyat vositasi sifatida baholash imkonini yaratgan bo'lsa-da, unda o'quvchilarning emotsional boshqaruvi, empatiyasi yoki hamkorlik ko'nikmalari kabi ijtimoiy-hissiy omillar mustaqil diagnostik ko'rsatkich sifatida yetarlicha aks ettirilmagan.

Ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni baholash sohasida esa CASEL tomonidan ishlab chiqilgan besh komponentli model eng ko'p qo'llaniladigan nazariy asos hisoblanadi. Ushbu model o'zini anglash, o'zini boshqarish, ijtimoiy ong, munosabatlar ko'nikmalari va mas'uliyatli qaror qabul qilish kompetensiyalarini yagona tizim sifatida talqin qiladi. CASEL modeli maktab ta'limida SEL dasturlarini ishlab chiqish va baholashning asosiy konseptual platformasiga aylangan bo'lsa-da, uning indikatorlari umumiy ta'lim muhiti uchun ishlab chiqilgan bo'lib, ingliz tili darslaridagi kommunikativ faoliyat bilan bevosita bog'lanmagan.

Diagnostika metodologiyasining rivojlanishida Paul Black va Dylan Wiliam tomonidan asoslangan shakllantiruvchi baholash konsepsiyasi alohida o'rin egallaydi. Bizning fikrimizcha, baholashning asosiy vazifasi o'quvchilarni reytinglash emas, balki o'quv jarayonini takomillashtirish uchun zarur dalillarni yig'ish va ular asosida pedagogik qarorlar qabul qilishdan iborat. Mazkur yondashuv baholashni uzluksiz pedagogik jarayon sifatida talqin qilishi bilan kommunikativ hamda ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni baholash metodologiyasining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini baholash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda Annamaria Pinter hamda British Council Teaching English metodik tavsiyalarida kuzatuv, portfolio, rubrika, o'yin asosidagi topshiriqlar va refleksiya kabi autentik baholash usullarining afzalliklari asoslab berilgan. Ushbu yondashuvlar yosh o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olishi va baholashni tabiiy o'quv faoliyatiga integratsiyalashi bilan ahamiyatlidir. Biroq mavjud metodik tavsiyalarda ushbu vositalarning kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni bir vaqtning o'zida baholash imkoniyatlari tizimli ravishda tahlil qilinmagan.

SEL dasturlarining samaradorligini o'rgangan Joseph A. Durlak va hammualliflarining meta-tahlili maktablarda ijtimoiy-hissiy ta'limni joriy etish o'quvchilarning akademik natijalari, ijtimoiy moslashuvi hamda emosional farovonligini sezilarli darajada yaxshilashini ko'rsatgan. Shu bilan birga, mazkur tadqiqot xorijiy til darslari kontekstida diagnostik vositalarni tanlash yoki kommunikativ kompetensiyani baholash masalalarini qamrab olmaydi.

Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar kommunikativ kompetensiyani baholash va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni diagnostika qilish bo'yicha mustaqil ilmiy maktablar shakllanganini ko'rsatadi. CEFR til kompetensiyasini baholashning, CASEL esa SELni diagnostika qilishning yetakchi konseptual modeli sifatida e'tirof etilgan. SSIS SEL, SECQ va GraSEF kabi instrumentlar ijtimoiy-hissiy rivojlanishni o'lchash imkonini bersa, kuzatuv, portfolio, rubrika va boshqa sinfdagi baholash vositalari kommunikativ faoliyatni baholashda samarali qo'llaniladi. Shunga qaramay, mavjud tadqiqotlarda ushbu vositalarni boshlang'ich sinf ingliz tili darslari sharoitida yagona integrativ diagnostik tizimga birlashtirish, ularning qaysi mezon va indikatorlarga mos kelishini aniqlash hamda baholash natijalarini pedagogik qarorlarga aylantirish algoritmini ishlab chiqish masalasi yetarli darajada yoritilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodi sifatida tizimli-tavsifiy tahlil (scoping review) qo'llanildi. Tahlil obyekti sifatida ikki guruh manba tanlandi:

- 1) **nazariy freymvorklar** - CASEL besh komponentli modeli (CASEL, 2024), Yevropa Kengashining CEFR va unga asoslangan o'z-o'zini baholash setkasi (Council of Europe, 2001), SSIS SEL Brief Scales (Anthony va boshqalar, 2020), SECQ so'rovnomasi (Anisa, Suganda, Jaya, 2019 asosida moslashtirilgan), GraSEF raqamli skrining vositasi, Yoderning (Yoder, 2014) o'qituvchilar uchun o'z-o'zini baholash vositasi;
- 2) **amaliy baholash texnikalari** - kuzatuv kartalari, rubrikalar, portfolio, checklist va self-assessment vositalari haqidagi metodik adabiyotlar (Pinter, 2006; British Council Teaching English; Colorín Colorado).

Manbalarni tanlash mezonlari avvalgi maqoladagi bilan bir xil tartibda belgilandi:

- 2011-2025-yillar oralig'ida chop etilgan (nazariy jihatdan asos bo'luvchi klassik ishlar - Canale & Swain, 1980;
- Black & Wiliam, 1998; Council of Europe, 2001 - bundan mustasno), Scopus/Web of Science/ERIC bazalarida indekslangan yoki tan olingan tashkilotlar (CASEL, Council of Europe, British Council) tomonidan nashr etilgan manbalar.

Tahlil to'rt bosqichda amalga oshirildi:

- a) diagnostik vositalarning umumiy ro'yxatini tuzish;
- b) ularni yosh mosligi, validlik, amaliylik va integrativlik mezonlari bo'yicha saralash;
- v) har bir vositaning avvalgi maqolada ishlab chiqilgan mezon-indikator tizimiga mosligini aniqlash;
- g) mezon-indikator-vosita zanjirini pedagogik qaror darajasigacha kengaytiruvchi algoritmni shakllantirish.

Metodologik cheklov: bu maqola ham, avvalgisi kabi, muallifning o'zi tomonidan yig'ilgan empirik ma'lumotlarga emas, balki mavjud adabiyotlarning nazariy-tavsifiy tahliliga asoslanadi. Quyida taqdim etilgan tasnif, jadval va algoritm dastlabki (pilot oldi) nazariy taklif bo'lib, ular OAK talablariga muvofiq keyingi tadqiqot bosqichida ekspert baholash va amaliy sinovdan o'tkazilishi zarur.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Diagnostik vositalarni tanlash tamoyillari

Tahlil natijasida diagnostik vositalarni tanlashning besh tamoyili aniqlandi:

- yosh mosligi (age-appropriateness)** - vosita boshlang'ich sinf o'quvchisining kognitiv va til imkoniyatlariga mos bo'lishi;
- validlik** - vositaning aynan mo'ljallangan mezon-indikatorni o'lchashi (masalan, yozma test o'zini-o'zi anglashni o'lchay olmaydi);
- amaliylik** - o'qituvchi uchun tayyorlash va qo'llash jihatidan real bo'lishi;
- integrativlik salohiyati** - vositaning kommunikativ va ijtimoiy-hissiy dalillarni bir vaqtda qayd etish imkoniyati;
- takrorlanuvchanlik** - vositani davr osha bir necha marta qo'llab, rivojlanish dinamikasini kuzatish imkoniyati.

Bu tamoyillar quyidagi tasnif va jadvalning nazariy asosini tashkil etadi.

2. Diagnostik vositalarning tasnifi

Xalqaro amaliyotda qo'llaniladigan asosiy diagnostik vositalar quyidagicha tavsiflanadi (Pinter, 2006; British Council Teaching English toolkit; Colorín Colorado tavsiyalari asosida):

- Observation (kuzatuv).** O'qituvchining o'quvchi xatti-harakatini tabiiy sharoitda, aralashuvsiz kuzatishi; kuzatuv kartalari yordamida qayd etiladi.
- Checklist (nazorat ro'yxati).** Oldindan belgilangan indikatorlar ro'yxati bo'yicha "bor/yo'q" yoki "ha/yo'q" tarzida belgilanadigan qisqa qayd vositasi.
- Rubric (rubrika).** Har bir daraja uchun aniq tavsiflovchi mezonlar keltirilgan baholash jadvali; odatda 3-4 darajali shkala qo'llaniladi.
- Portfolio.** O'quvchining vaqt davomida to'plangan ishlari (rasm, yozma namuna, audio/video yozuv) to'plami; rivojlanish dinamikasini ko'rsatadi.
- Interview (suhbat).** O'qituvchi bilan qisqa, o'yin shaklidagi og'zaki suhbat; nutqiy va hissiy ifodani bevosita kuzatish imkonini beradi.
- Performance assessment (ijro asosidagi baholash).** Rolli o'yin yoki stsenariy asosidagi topshiriqni bajarish jarayonida baholash.
- Self-assessment (o'z-o'zini baholash).** O'quvchining o'z bilim va ko'nikmasini soddalashtirilgan (rasmi/rangli) shkala orqali baholashi; CEFR "can-do" setkasi shu turga misol.
- Peer-assessment (tengdosh baholashi).** O'quvchilarning bir-birini soddalashtirilgan mezonlar asosida baholashi; boshlang'ich sinfda faqat qo'llab-quvvatlovchi shaklda tavsiya etiladi.
- Reflection sheet (refleksiya varag'i).** O'quvchi o'z his-tuyg'usi va o'rganish jarayoni haqida sodda savol-javob yoki rasm orqali fikr bildiradigan qisqa varaq.

3. Qaysi vosita qaysi kompetensiyani o'lchaydi?

Yuqorida tavsiflangan to'qqiz vosita muallif tomonidan avvalgi maqolada ishlab chiqilgan mezon-indikator tizimiga nisbatan tahlil qilindi. Natija 1-jadvalda keltirilgan tasnif ko'rinishida taqdim etiladi. Bu tasnif empirik sinovdan o'tmagan, adabiyotlar tahlili asosidagi mantiqiy xulosa ekanligini alohida ta'kidlash lozim (1- jadval).

1- jadval: Diagnostik vositalarning kommunikativ, ijtimoiy- hissiy va integrativ kompetensiyalarni o'lchash salohiyati bo'yicha tasnifi

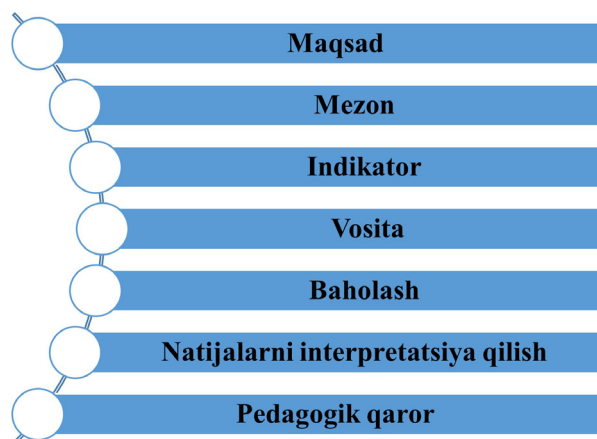
Vosita	Kommunikativ	SEL	Integrativ
Observation	Ha	Ha	Ha
Checklist	Ha	Ha	Qisman
Rubric	Ha	Qisman	Qisman
Portfolio	Ha	Ha	Ha
Interview	Ha	Ha	Ha
Performance assessment	Ha	Qisman	Ha
Self- assessment	Qisman	Ha	Qisman
Peer- assessment	Qisman	Ha	Qisman

Jadvaldan ko'rinadiki, Portfolio, Observation va Interview eng yuqori integrativ salohiyatga ega, chunki ular bir topshiriq doirasida ham nutqiy, ham xulq-atvor dalillarini qayd etish imkonini beradi. Rubric va Self-assessment esa alohida-alohida (til yoki SEL) yo'nalishga ko'proq mos keladi hamda integrativ qo'llanish uchun qo'shimcha moslashtirishni talab qiladi.

4. Diagnostika algoritmi

Mezon-indikator tizimini amaliy o'lchov jarayoniga aylantirish uchun quyidagi yetti bosqichli algoritm taklif etiladi. Algoritm Blek va Uilyamning (Black & Wiliam, 1998) formativ baholash mantig'i, ya'ni dalil to'plash va uni pedagogik qarorga aylantirish, asosida ishlab chiqilgan bo'lib, aniq yetti bosqichli zanjir shaklida muallif tomonidan original tarzda taklif etiladi.

1-rasm: Kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni diagnostika qilishning yetti bosqichli algoritmi

Algoritm bosqichlarining mazmuni quyidagicha:

1. **Maqsad** - o'qituvchi qaysi kompetensiyani rivojlantirishni ko'zlayotganini belgilaydi;
2. **Mezon** - shu maqsadga mos umumiy baholash yo'nalishi (masalan, o'zini-o'zi boshqarish) tanlanadi;
3. **Indikator** - mezonning kuzatiladigan ko'rinishi (masalan, navbatni kutish) aniqlanadi;
4. **Vosita** - indikatorga mos diagnostik vosita (masalan, checklist yoki observation) tanlanadi;
5. **Baholash** - vosita amaliyotda qo'llaniladi va dalil qayd etiladi;
6. **Natijalarni interpretatsiya qilish** - qayd etilgan dalil rivojlanish darajasi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi;
7. **Pedagogik qaror** - interpretatsiya asosida o'qituvchi keyingi ta'lim strategiyasini (masalan, qo'shimcha mashq, individual yondashuv) belgilaydi.

Ushbu zanjirning yopilishi, ya'ni pedagogik qarorning yana yangi maqsad belgilashga olib kelishi, diagnostikani bir martalik emas, balki uzluksiz jarayon sifatida ko'rish zaruratini ko'rsatadi.

5. Boshlang'ich sinf uchun metodik tavsiyalar

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, yuqoridagi vositalarni qo'llashda quyidagi moslashtirishlar tavsiya etiladi:

- checklist rasm yoki belgi (smayl, yulduzcha) shaklida tuzilishi;
- rubrikalar so'z bilan emas, rang yoki piktogramma orqali ifodalangan uch darajali (masalan, yashil-sariq-qizil) shkalada berilishi;
- interview o'yin-rolli suhbat ("qo'g'irchoq bilan gaplashish") shaklida o'tkazilishi;
- portfolio jismoniy rangli papka ko'rinishida yuritilishi va ota-onalar bilan ham baham ko'rilishi;
- self-assessment o'qituvchi tomonidan ovoz chiqarib o'qib beriladigan, faqat rasmi javob variantlaridan (masalan, quvnoq/o'rtacha/xafa yuz) iborat bo'lishi;
- peer-assessment esa faqat ijobiy, qo'llab-quvvatlovchi izohlar shaklida (masalan, "do'stinga yoqqan narsa") cheklanishi tavsiya etiladi.

Xalqaro miqyosda ishlab chiqilgan diagnostik vositalar (CASEL asosidagi SSIS SEL, GraSEF, CEFR self-assessment setkasi) yuqori nazariy asoslanganlikka ega, biroq ularning aksariyati boshqa til va madaniy kontekst (asosan AQSh va Yevropa) uchun mo'ljallangan. O'zbekiston sharoitiga o'tkazilganda bir qator

masalalar yuzaga keladi: birinchidan, SEL indikatorlarining madaniy mosligi (masalan, “his-tuyg’uni ochiq ifodalash” tushunchasining mahalliy tarbiya an’analariga munosabati) alohida ekspertiza talab qiladi; ikkinchidan, ko’pgina vositalar ingliz yoki boshqa xorijiy tillarda ishlab chiqilgan bo’lib, ularni o’zbek tilidagi metodik muhitga moslashtirish uchun tarjima va qayta ishlash zarur; uchinchidan, boshlang’ich sinf o’qituvchilarining diagnostik vositalar bilan ishlash tajribasi va vaqti cheklanganligi amaliy qo’llanishga to’siq bo’lishi mumkin.

Taklif etilgan tasnif va algoritmnining afzalligi shundaki, u mavjud xalqaro vositalarni tanlab olish emas, balki ularni mahalliy sharoitga moslashtirish uchun aniq mezon (yosh mosligi, amaliylik, integrativlik) taqdim etadi hamda diagnostika jarayonini alohida harakatlar emas, balki izchil pedagogik sikl sifatida ko’rsatadi. Bu, xususan, resurslari cheklangan ta’lim muassasalari uchun muhim, chunki ular qimmat tijoriy vositalarni sotib olish o’rniga mavjud oddiy vositalarni (checklist, kuzatuv, portfolio) tizimli tarzda qo’llashlari mumkin.

Shu bilan birga, tizimning cheklovlari ham mavjud. Taklif etilgan tasnif (1-jadval) va algoritmi (1-rasm) hali birorta ham pilot sinovdan o’tkazilmagan; ular faqat adabiyotlar tahliliga asoslangan mantiqiy konstruksiyalardir. Shuningdek, ba’zi vositalar (masalan, rubric, self-assessment) uchun integrativ imkoniyat cheklangan bo’lib, ularni to’liq integrativ vositaga aylantirish qo’shimcha ishlab chiqishni talab qiladi. Nihoyat, algoritmnining amaliyotdagi samaradorligi o’qituvchining metodik tayyorgarlik darajasiga bevosita bog’liq. Bu esa alohida o’qituvchilarni tayyorlash dasturini talab qiladigan mustaqil masaladir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqola avvalgi tadqiqotda ishlab chiqilgan mezon-indikator tizimini amaliy diagnostik vositalar darajasida kengaytirdi. To’qqizta asosiy diagnostik vosita tasniflandi va ularning kommunikativ, ijtimoiy-hissiy hamda integrativ kompetensiyalarni o’lchash salohiyati baholandi. Natijada maqsaddan pedagogik qarorgacha bo’lgan yetti bosqichli diagnostika algoritmi taklif etildi. Tizimning ilmiy yangiligi mezon-indikator darajasidan amaliy vosita va pedagogik qaror darajasigacha bo’lgan to’liq operatsional zanjirni birlashtirishida; amaliy ahamiyati esa boshlang’ich sinf o’qituvchilari uchun tushunarli, bosqichma-bosqich qo’llanadigan diagnostika yo’riqnoma-sini yaratishga asos bo’lishida namoyon bo’ladi.

Keyingi tadqiqot bosqichi sifatida quyidagilar tavsiya etiladi:

- 1) taklif etilgan tasnif va algoritmni ekspertlar ishtirokida Delphi usulida baholash;
- 2) pilot maktablarda sinovdan o’tkazish;
- 3) mahalliy sharoitga moslashtirilgan checklist, rubrika va self-assessment namunalarini ishlab chiqish hamda ularning kontent-validligini tekshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Anisa, L., Suganda, L. A., and Jaya, H. P. (2019). Adaptation of the Social– Emotional Competence Questionnaire (SECQ)
2. Anthony, C. J., et al. (2020). Social Skills Improvement System SEL Brief Scales (SSIS SEL).
3. Black, P. J., and Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy and Practice*, 5(1), 7- 73.
4. British Council Teaching English (n.d.). Assessing young learners: A toolkit for teacher development. <https://www.teachingenglish.org.uk>
5. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1- 47.
6. CASEL (2024). CASEL’s SEL Framework: What Are the Core Competence Areas and Where Are They Promoted? Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. <https://casel.org>
7. Colorín Colorado (n.d.). Using informal assessments for English language learners. <https://www.colorincolorado.org>
8. Council of Europe (2001). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge University Press.
9. Denham, S. A. (2018). Keeping SEL Developmental in Assessment. *Assessment Work Group Special Issues Brief, CASEL/AIR*
10. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students’ social and emotional learning: A meta– analysis of school- based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405- 432.
11. Exploring classroom-based assessment for young EFL learners in the Chinese context: Teachers’ beliefs and practices. *Frontiers in Psychology* (2022)
12. Digitally assessing social- emotional skills in early school years: initial validation of a screening instrument
13. Pinter, A. (2006). *Teaching Young Language Learners*. Oxford University Press.
14. Yoder, N. (2014). *Self- Assessing Social and Emotional Instruction and Competencies: A Tool for Teachers*. American Institutes for Research, Center on Great Teachers and Leaders.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №7(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.